

Bangladeş'te Siyasi İstikrarsızlık ve Toplumsal Çözölme

Pakistan'dan bağımsızlığını 1971'de ilan eden Bangladeş'in 45 yıllık genç siyasi tarihi oldukça çalkantılı, ölke insanı açısından da oldukça çetrefilli ve yorucu geçti. Dünya gündemine genelde fakirlik, yolsuzluk, iklim değışikliğinin birinci hedefi olması gibi konularla oturan ölke problemlerine, son dönemde alelacele uygulanan idam cezaları da eklendi. 160 milyonluk büyük bir nüfusla ayrıca kaliteli bir insan kaynağını barındıran Bangladeş, İslam coğrafyasındaki diğer pek çok ölkede olduğu gibi, mevcut iktidarların ölke potansiyelini kullanmak yerine bu potansiyeli farklı siyasi hesaplara kurban ederek halkın bütünlüğünü tehlikeye atmalarına sahne oluyor. Bangladeş'in %98'inin Bengal olması, böylece ölkede tek bir dilin konuşulması ve bu nüfusun %90'ının Müslüman olması, ölkeyi tüm diğerlerinden ayıran çok önemli bir husus. Bütüncül bir yapı sergileyen bu özelliğine rağmen Bangladeş'te bağımsızlıktan itibaren çözüme kavuşamayan toplumsal problemler siyasetin önüne geçemedi.

Hint coğrafyasındaki İngiliz sömürgesi 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etti. İngilizlerin bölgeden 1947'de çekilmesi sürecinde, tüm Hint bölgesini nüfussal yönetimlerle dizayn etme planına karşı, Hint alt kıtasında dinsel bir bölünmeyi baz alan "iki millet anlaşması" yapıldı. Bu anlaşmayla Müslümanlar, Hindular ve diğer topluluklar coğrafî olarak birbirlerinden ayrılma kararı aldılar. İslam dünyasının önemli mütefekkirlerinden Mevdudi ve takipçileri bu ayrılmaya karşı çıkarken, Muhammed İkbâl Müslümanlardan oluşan bir Pakistan'ın fikir babası oldu. 1947'de Hint Müslümanlarının vatanı olarak ilan edilen Pakistan'a Bengalce konuşan Müslüman topluluk da dâhil oldu. Fakat ulus devlet sisteminin çıkmazlarından olan tek dil mevzusu Bengal tarafının Pakistan'dan ayrılmasına neden olan sürece kapı açarak ikinci bir kopmayı daha beraberinde getirdi. Önceki süreçte ayrılmaya muhalefet eden Mevdudi'nin tepkisine benzer şekilde Cemaat-i İslami taraftarları da bağımsızlık sonrasına kadar bu kalkışmaya karşı çıktı. Ülkenin bağımsızlığının ilanından sonra ise Bangladeş Cemaat-i İslami'si olarak faaliyetlerine bu topraklarda devam etti. Toplumsal bilinçlenme ve siyasal faaliyetler açısından Pakistan Cemaat-i İslami'sinden çok daha aktif olan bu yapılanma, daha çok eğitimli Müslümanlar arasında revaçtaydı.

Bangladeş'in bağımsızlığında aktif rol alan ve o günkü ismi Awami Muslim League olan siyasi oluşum ve lideri Şeyh Muciburrahman, bağımsızlık sonrası Bangladeş'in ilk hükümetini kurmuş oldu. Parti ideolojisinin temel yapı taşları olarak demokrasi, milliyetçilik, sosyalizm ve sekülerizm hedefleri belirlendi. Ölkede muhalefete alan tanımayan bir havanın belirginleşmeye başlamasına paralel olarak, 1975'te yaşanan askerî darbe sırasında Muciburrahman, iki kızı haricindeki tüm aile fertleriyle birlikte katledildi ve ordu ölkede yönetimi ele aldı. Bangladeş bağımsızlık savaşında

Bangladeş güçlerinin liderlerinden biri olan ve 1975'teki darbe esnasında ordu komutanlarından olan Ziyaürrahman, darbe sonrasında Milliyetçi Bangladeş Partisi'ni (Bangladesh Nationalist Party-BNP) kurarak 1981'de suikastla öldürüldüğü güne kadar ölkenin başında kaldı. Muciburrahman'ın Sovyet ve Hindistan eğilimli politikalarına karşı Ziyaürrahman Hindistan karşıtlığı üzerinden yükselen bir Bangladeş milliyetçiliği özelliği ile Pakistan, Çin ve Batı merkezli bir dış politika izledi. İki liderin kızları, babalarının ölümünden sonraki süreçte Bangladeş'in bu iki büyük partisinin liderliğine geçerek iktidar çekişmesini bugüne dek sürdürdü. Bu çekişmelere ara veren ise ölkenin kısa siyasi tarihinde yaşanan çok sayıdaki askerî darbe oldu. Son olarak 2014 seçimlerinde BNP seçimleri boykot etti. Bu boykotla şiddetlenen protesto gösterilerinde birçok insan hayatını kaybetti. BNP lideri Halide Ziya ise ev hapsine maruz bırakıldı. Bu çatışma ortamında gerçekleşen seçimleri kazanan mevcut iktidar partisi, ölkede 2019'a kadar seçim yapılmayacağını ilan etti. Seçimlerin oluşturduğu bu gergin hava Bangladeş siyasetinde hâlâ ağırlığını hissettiriyor.

Ölkenin en büyük İslami yapılanması olan Cemaat-i İslami ise bu iki partinin dönem dönem ya müttefiki ya da birinci düşmanı olarak muamele gördü ve bu iktidar çekişmelerinde en zararlı çıkan taraf oldu. Siyasi baskılarla dönem dönem karşılaşmış olsalar da 2011'de açılan davalardaki mevcut suçlamalara muhatap olmamışlardı. 2011'den itibaren ölkede Awami League tarafından yürürlüğe konan sert seküler

uygulamaların etkileri hissedilmeye başlandı. Bu süreçte Bangladeş'te uluslararası ceza mahkemesi olarak anılan fakat uluslararası bir özelliği bulunmayan özel mahkemeler kuruldu. Cemaat-i İslami'nin siyasi yapılanmasını hedef alarak açılan davalarda hareketin önemli liderlerinden üç kişi bu mahkemelerce alınan kararlar sonrası idam edildi. 92 yaşındaki Gulam Azzam ise hapisanede vefat etti. 22 Kasım 2015'te uygulanan son iki idamdan biri Ziyaürrahman'ın partisi olan BNP'den ve eski bakanlardan Salahuddin Quader Chowdhury'nin idamı oldu. Bu idam ülkede Cemaat-i İslami'nin birincil hedef olduğu, genel olarak ise muhalefetin sindirilmesine yönelik bir süreç başlatıldığı yönündeki kanaatleri güçlendirdi.

Cemaat-i İslami'nin Bangladeş'te eritilmesi projesi süresince İslamofobi'nin de devreye sokulması, bu tazyikin genel olarak tüm Müslüman kesimi hedef almasına neden oldu ve olmaya da devam ediyor. Ülkede büyük bir rahatsızlık yaratan idamlara paralel artış gösteren İslamofobik söylem ve yayınlar, masum halkın bu hesaplaşmanın içine çekilmesinin kötü bir sonucu olarak yansımakta. Özellikle kendilerini ateist olarak tanıtan akademisyen veya blog yazarları, İslamofobik söylemleri sebebiyle gerçekleştiği iddia edilen cinayetlere kurban gitti. Bu durum ülkede neredeyse kuruluşundan itibaren var olan ve giderek derinleşen toplumsal çatışma alanları yaratmaya başladı. Bu sürecin bir sonucu olarak yorumlanan cinayetlerde 2015 yılı boyunca bloglarında İslam karşıtı yazılar yazan beş blog yazarı öldürüldü. Öte yandan mevcut Bangladeş hükümetince bile toplumun huzurunu bozmada aşırı bulunan bazı bloggerlar, 2013'te dine hakaret etme suçundan cezalandırılmış ve dördü tutuklanmıştı. Bu tutuklamalar, seküler kesim tarafından ülkedeki ılımlı kesimin susturulmaya çalışılması olarak değerlendirildi ve bu durumun terörist örgütlerin daha kolay yayılmasına imkân sağlayacağı iddia edildi. Yine aynı seküler kesim bu uygulamaları hükümetin oy avcılığı yapması olarak yorumlamakla yetindi. Cinayetlerin aydınlatılmasıyla ilgili kayda değer bir gelişme olmamasına, olayın faillerine dair hâlâ şaibeler bulunmasına rağmen cinayetlerin ağırlığı Müslüman topluluğun omuzlarına yüklendi; ülkede İslami kesime yönelik nefret söylemleri günden güne arttı.

Bangladeş'teki şiddet olaylarının artış sebepleri arasında mevcut siyasi ortamın yönetimdeki Avami League tarafından kutuplaştırılması, muhaliflerin sert yöntemlerle saf dışı bırakılmaya çalışılması gibi politikalar gösteriliyor. Terör karşıtı icraatların siyasi çıkar içerikli olması ve abartılı önlemlerin, özellikle Cemaat-i İslami'ye ve BNP'ye yönelik olması, -diğer radikal gruplara yol vermesi yanında- bu iki büyük parti taraftarlarının da radikalize olabileceği endişelerine sebep olmakta. Hükümetin sadece muhalefeti hedef göstererek asıl sorumluları gözden kaçırdığı ve böylece bu çevrelerin faaliyet alanlarını daha rahat genişleteceği de Bangladeş'teki bazı siyasi analizcilerce ifade edilen görüşlerden.

Tüm bu sancılı gidişat içerisinde geçtiğimiz günlerde Bangladeş'te şaşırtıcı bir gelişme oldu. 1988 yılında dönemin cumhurbaşkanı teğmen Hüseyin Muhammed İrşad tarafından İslam'ın devletin resmî dini olarak ilan edilmesi üzerine "The Committee against Autocracy and Communalism-Otokrasi ve Cemaatçilik Karşıtı Komite"nin karara itiraz etmesiyle açılan dava, 28 yıl sonra kapatıldı. Böylece İslam, Bangladeş'in resmî dini olarak bir kez daha ilan edilmiş oldu. Mahkemenin hemen ardından 3.000 kişi Dakka Halk Camii dışında kararı protesto etti. Davayı açan grubun avukatı ve bazı akademisyenler devletin resmî bir dininin olmasının Bangladeş anayasasına aykırı olduğunu ifade ederek karara tepkilerindeki temel argümanın ülkedeki azınlıkların bu kararla baskı altında kalacağı oldu. Ülkenin kurucularının bağımsızlık savaşını seküler bir ulus inşası için verdikleri ve böyle bir hayalle Bangladeş ulusunu inşa ettikleri ifade edilirken, ülkedeki azınlıkları temsil eden bazı grup ve STK'lar da bu kararı kendilerine karşı alınmış bir karar olarak gördüklerini açıkladılar. Devletin resmî din olarak İslam'ı beyan etmesinin ülkedeki kadın haklarını ve ifade özgürlüğünü kısıtlayacağı ise diğer itirazlar arasında. Bu gelişme Bangladeş hükümetinin idamlarla yarattığı sarsıntının etkisini hafifletmek ve seküler politikalarını perdelemek için bir adım olarak yorumlanırken, İslam'ın devlet dini olarak ilanından hoşlanmayan azınlık temsilcileri de bunu siyasi bir karar olarak değerlendiriyor.

İktidar partisinin sert seküler politikaları yanında İslam dininin devlet dini olarak ilanının mevcut gergin hava ile ilgili pek bir değişiklik yaratmayacağına inanılıyor. Bunun yanında, devam eden İslamofobik söylemleri besleyen medyada, ülkenin çoğunluğunu oluşturan Müslümanlara yönelik hak ihlalleri çoğu kez göz ardı edilirken, genelde azınlıkları temsil eden sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin tepkileri ve söylemleri, Bangladeş'teki mevcut gergin ortamı tetikler boyutta ilerliyor.

Din üzerinden topluma yönelik bir ödül ve cezalandırma siyaseti ile siyaseti dizayn etmek, iktidarların ömrünü uzatıyor gibi gözükürken toplumların bir arada yaşama olasılığını azaltarak yaşadıkları topraklara güven ve aidiyet hissini zedeliyor. Bağımsızlığından itibaren siyasi, ekonomik ve toplumsal birçok sorunu olan, küresel ısınma sebebiyle ürkütücü bir sonla tehdit altındaki Bangladeş, insan kaynağını bu problemlerini gidermede seferber etmesi, verimli coğrafyasını insanına emniyetli bir yurt kılması gerekirken çoğu zaman insanını zıyan eden iktidar kavgalarından bir türlü vazgeçmiyor.